

**„ЧОВЕК ВИНАГИ Е СВИКНАЛ ДА ДИРИ ПРИЧИНИТЕ И ЗА ДОБРОТО,
И ЗА ЛОШОТО ВЪН ОТ СЕБЕ СИ. А ТЕ СА ВЪТРЕ В НАС.”**

ДИМИТЪР ТАЛЕВ

Доброто и злото са категории, съпътстващи човека през целия му живот на люшкане между едната и другата крайност и на неуспешни опити да открие причините за постоянната борба на тези две начала. Неговата неспособност да намери отговор на този въпрос е резултат от фундаментална черта на човешката природа, заключаваща се в отказа на личността да търси причините за нещата в себе си. В действителност доброто и лошото са следствие от притежанието на съзнание и морален закон във всеки, които за жалост често са били замъглявани от неправилна преценка и предразсъдъци, дали основание на много инстанции в историята да наложат контрол над самостоятелното мислене на личността, превръщайки я в свой роб, който безкритично следва установените морални норми, поведение и начин на разсъждение. Липсата на саморефлексия, устремила човека към подобни дестинации, се обяснява с нежеланието му да поеме вината за изграждането на реалността, в която отделния индивид живее, и прехвърлянето на отговорността към външния свят. Непросветеният ум, изпаднал под влияние на наложения ред, в комбинация със страха от отговорността обуславят наличието на удобно оправдание (търсенето на причините за доброто и лошото във външния свят), което да прикрие истината, че всъщност възможността на нещата да притежават някое от тези качества е единствено способност на личността да определи вещите и действията с тях. Тя е плод на субективния опит на отделния човек, едновременно поробен от институциите и боящ се да не намери причините за доброто и лошото в себе си, а предпочитащ изобщо да не ги търси в същността си.

Тази концепция намира опонент в лицето на античното мислене, за което е характерен аргументът за трансцендентно съществуващия първоизточник, отговорен за битието както на самия себе си, така и на всичко останало. В диалогът „Държавата” Платон определя този по-висш създател като идея за Доброто, което поддържа баланса и хармонията в Космоса и придава характерната същност на всяко нещо. Подобни разсъждения за устройството на света утвърждават нищожното място на човека в целия механизъм на съществуването и невъзможността той да бъде определящ фактор в него. Схващането за Злото на древните мислители го характеризира като състояние на нарушаване установения ред, което не е вътрешно присъщо на света, но и което в качеството си на противоположност на Благото е неотделимо свързано с него, а по този начин и метафизично обосновано. Това е равнозначно на битието на тези две категории и възможността те да бъдат особености на дадено нещо независимо от човешкото съществуване, защото в противен случай не би имало Космос изобщо, доколкото без те да са присъщи на света не би могло и да съществува свят. Ролята на Аза в реалността е просто да бъде незначителен елемент, който по никакъв начин не би могъл да бъде причина за същността на нещата, а напротив той самият като същност е резултат от трансцендентното Добро.

Средновековието носи възглед подобен на античния, но пречупен през призмата на християнството, което трансформира „Доброто” в „Бог”, давайки му определението абсолютно добро, на което се противопоставя категорията „Нищо”. Всичко в света има за изходна точка тези две категории, сливащи се в него и придаващи му конкретна същност. Видният представител на християнската философия Св. Августин изказва теорията си, че Злото е отсъствие, недостатъчност и липса на Добро, в контекста на която само Творецът е съвършен и завършен, а всичко останало е несъвършено, незавършено и отчасти зло в самата си природа. Въпреки това предопределено естество на творенията религията свидетелства за промяна във възприемането на отделния човек. Човечеството, макар и белязано от грехопадението, притежава частична автономия. Що се отнася до спазването на религиозните принципи, в границите на човешката воля е да се самоопредели като добра или зла (следвайки Божиите закони или отхвърляйки ги), което я отличава от вещите, за които тези качества са предопределени и неизменими. Човекът изправен пред това решение всеки път, когато е на прага на извършване на някаква постъпка, притежава цялата сила на избора, а с това и отговорността, понякога твърде тежка, за последиците от тях.

Еволюцията на Аза продължава през епохата на Просвещението, когато той търпи промени, все повече отдалечаващи го от невежеството и приближаващи го към ролята на творец. С развитието на скептицизма и рационализма догматичното мислене е заменено от рационалистическото, което проличава в думите на Шекспировия герой Хамлет: „Нищо не е добро или зло. Мисълта го прави такава”. Отношението на мислещия към мислимото е онова, което придава характерната същност на обекта, т.е. от което той (обектът) зависи. Доброто и злото в качеството си на особености, които всичко

в света притежава, са нищо повече от представа на отделния разум. Те съществуват в съзнанието благодарение на мисълта.

Пълната диференциация на личността, отреждаща ѝ мястото на демиург на света, се постига през ХХ-ти век с развитието на екзистенциализма в лицето на Жан-Пол Сартр. В своя труд „Битие и нищо“ той различава битие-в-себе си и битие-за-себе си. Според него първото е истинската същност на нещата, която е неопределена и непознаваема. Това би значело, че никога не можем да знаем дали едно нещо е добро или лошо. Всяка определеност възниква от съзнанието, т.е. нашият разум придава формата. Преди този процес на определяне всяко нещо е „плътно“ и „непроницаемо“. В такъв случай то не е обект на нашето познание, а само и единствено на нашата представа, която се изразява в битие-за-себе си. Това е причината доброто и злото да не са характеристики на нещата, а на нашия разум и на моралния принцип, който приемаме за изходна точка. Да бъде казано, че нещо е добро или лошо, значи да се отнеме неговата същност и да се охарактеризира с някое от дадените понятия.

В процеса на човешкото развитие са възникнали много теории за произхода на доброто и злото, а причината за това е разликата в степента на осъзнаване на отделната личност. Те се противопоставят една на друга, защото не поставят човека на едно и също място в идеологиите си. В античността индивидът не притежава никакво значение, което постепенно във времето се променя, за да дойде денят, в който да притежава свободата да бъде творецът на света. Не Доброто, не Бог, а свободният човек гради реалността такава каквато е. Доброто и Злото принадлежат изцяло на неговата воля.

Изготвил:

Виктория Калева,

Математическа гимназия „Д-р Петър Берон“, гр. Варна